Lende. Kemenes Ferencz cz. püspök és veszprémi nagy-prépost úr emlitette nem régiben, hogy egy diszeli (balaton-melléki) asszonyságtól pár nappal előbb egy igen különös kifejezést hallott, t. i. ezt: „nálam volt az istenadta, egész *lendéjével* együtt". Arra a kérdésre, hogy mi ez a *lendéje*, az asszonyság azt felelte: „minden csimotája, ia-fia, egész pereputtya".

Megigértem, hogy kutatni fogom a *lendét*, s ha elegendő nyomra akadok, megkisértem, nem tudnám-e megmagyarázni.

Lende megvan először is a MTsz.-ban, mint baranya-somogyi és zala-vasi tájszó efféle mondásokkal magyarázva: *„itt van minden lendéje"*; *„hunczut az egész lendéje"*; *„ez a tinó Bokros-lende"*; *„az én lányom nem keverődik a Náray-lendébe"*; *„minden lendéje pógárembör vót"*. A MTsz. mindezekből azt következteti, hogy a *lende* „rokont, atyafit, ivadékot" jelent. CzF. szótára is ugyanazt mondja s egy adatot emlit is rá (1841-ből, Baranyából): *„Sok lendéje van"*.

Új oldaláról világitja meg a kérdést Kassai Szótárának (3 : 281) két adata:

Lende (Bátskai szó) ez helyett: Bengye, Bengyó, Bogyó: Bacca. Bacula. Syn. *Apró szemü fai gyümölcs.*

Lende (in Comitatu Sümegiensi): *Apró gyerekek, apró gyümöltsei az anyaméhnek.*

A három egymástól független adatcsoportot egybevetve, közös jelentés gyanánt ez emelkedik ki belőlök: *csimota* (*csemete*), *ia-fia*, *apró gyümölcs*, *apró gyerek*, *pereputty*. Úgy látszik, ez a szó törzsjelentése; a többi (ivadék, rokonság, atyafiság) már csak továbbfejlesztés.

A törzsjelentés arra utal, hogy a *lendén* voltaképen valami még nem egészen kifejlődött, majd csak a jövőben kifejlendő dolgot kell értenünk. *Meglevő* ugyan, de inkább csak *leendő*, mintsem *levő*. Ilyen a *csemete*, az *apró gyümölcs*, a *kis gyerek*, a *pereputty*, mely utóbbi szó eredetijének az oláh nyelvben, honnan, Szarvas Gábor szerint, a magyar kölcsönözte (Nyr. 19 : 97), „fetus", „fetura": *új magzat* a jelentése.

Leirtam a *leendő* szót s ezzel elárultam a föltevést, melyre a *lende* szó magyarázatában támaszkodni fogok.

1. Lássuk először is van-e rá bizonyitékunk, hogy a régi nyelv a *leendő* szót csakugyan ismerte. Igen is van. Az Érsek-Ujv. C. 517b. lapján: „syryathok maghatokon és *leendew* fyathokon". — Eszterházy Tamásnál (Igaz Anyaszentegyház 1602-ben, 198. l.): „olly vala *leuendő* az ekklesianak allapottya." (Az eredetiben: „eum futurum fuisse statum Ecclesiae"). De él a *lévendő* a Háromszéken ma is. (Vadrózsák 475. és 555. l.)

2. A *leendő* szónak a régi nyelvben (a futurus, künftig-en kívül) még egy másik jelentése is volt. A Nyr. Katona Lajostól Nagybánya város régibb jegyzőkönyveiből sok érdekes régi szólásmódot közölt s többek közt ezt is (12 : 78):* *„Egyetmás leendécskéjéket*

* Megvan a NySz.-ban is (2 : 588), de oly szerencsétlenül közölve, hogy nem csodálom a Szómutatóból való kimaradását.

odavitték". Én azt hiszem, e mondatot így kell értelmeznünk: *egyetmás holmicskájokat, pereputtyokat, „sack und pack"-jokat odavitték.*

3. Van-e rá bizonyítékunk, hogy a *lesz* jövőidejét: a *leend*-et *lend*-nek (*lénd*, *lénd*) is ejtették? Igenis van! A Münch. Codexben (46 : 35): „Ha hûtôtôc *lend* mikent mustar mag". U. o. ugyanígy (49 : 30): „Elhaganga ô feleseget es egebet *vend* . . . es ki az elhagottat *vendi* . . ." A Lányi C.-ben (253 : 28): „Mynd az tewbywel, ha az nem *lend* Communebol" Sylvester 1539. évi grammatikájában a „Cum fuero, fueris, fuerit, fuerimus, fueritis, fuerint" magyarul így van hajtogatja: „mikoronn *lendek*, *lendesz*, *lend*, *lendünk*, *lendetek*, *lendenek*" (Corp. Gramm. 71). Verbőczy Decretumának Veres Balázsféle fordításában (1565 : 192): „De az arwak . . . ha egez elmewk *léndnek*".

Lende tehát, szerintem, eredetileg a. m. *leendő*. Ez utóbbinak harmadik személyragos alakja: *leendeje*, *lêndéje*, *lendéje* (V. ö. *szerető*, *szereteje*). S a mikor már az eredeti alak tudata elhomályosodott, ebből a „*lendéjé*"-ből lett, a személyrag elhagyása után, a *lende*.

Szily Kálmán.

ADATOK NYELVÜNK TÖRTÉNETÉHEZ.

Czipertes: 1722: A Láb nyom csak Balog Éva nyomahoz czélozot, a'mint is probaltak sánta *czipertes* labát a' felül specificalt nyomhoz, nem akarván Balog Eva Engedni, de erővel hozá mérték az nyomhoz a' csizmáját vele meg egyezet. (B.* XIX. 523.) Vö. *csipertes*: sántító, sántikáló. MTsz.

Sertefa: 1740: Pecze folyásson az jövő járó embereknek Felséges Vrúnk Kegyelmes Parancsolattya szerint helyes és törvényes Passusoknak uttyára való szorittatássokra nézve által tött Gerendának avagy *Sertefának* általa lött ketté vágattatássa . . , világossan ki tecczik. (*M.* II. 828.) L. MTsz.

Szályva: 1778: Mostoha Annyának vasznát a' *szállyvábúl* (?) ki vágta. (*S.* 123.)

Szarahora: 1685: Az Hatalmas Török Császár . . . . . Buda Vára Epitesére kevánván az Várastul Tavasztul fogván egesz őszeligh kilencz szekereket a' mellé 33 *szarahorakatt*, mellyeketis az szegény Váras mind ennyi szegenysegeben sok kárával megh tellyesitettek. (*M.* I. 419.) L. NySz.

Szer: 1641: Szepesi Istvan vöt egy szőlőt az Közep *szerent*** Kadas Tott Mihalytul fl. 190. (*M.* I. 262.)

Üres vmitől: 1640: Ha valaki fő Birosagot viselt, soha tizedesseget ne tartozek viselni; azon kivül semmi uton *üres* (a. m. mentes) senki nem lehet tőle. (*M.* I. 259.)

* *B.* = Borsod vármegye jegyzőkönyvei; *M.* = Miskolcz város jegyzőkönyvei; *S.* = Sajó-Szent-Péter város jegyzőkönyvei. (L. fönt 276.)

** *Középszer* a város egyik szőlőhegyének a neve. *B. S.*